

i. 2664 - 201 / 1928-29. - 1929. vi. 27. - ii. t. allāmbud. - rshs.
x. 5396 - 362 / 1937-38 - 1938. vi. 22. - i. " " - rshs.

Delreem, Rajdu m. 1901. xi. 4. reformāchus.

avastāsi'ahiat : 1357 / 1927-28. juy.

Rep: 1938. vi. 27.

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARA.

1308 - 1937 / 1938 szám.

Érk: 19__ évi 1938 JUN. 22. hó __ n.

Előírat: _____

drb. melléklet, Utóírat: _____

Bizálatra kiadatik:

Dr. Bódy Ferenc

• Kádeczy-Kaross Tibor
profesor matematik.

Debrecen 1938. június 22.

Előcsigás, elfogadom.

Debrecen, 1938. június 23.

Bódy F.

e. i. délkán.

Kapom greuge, de csatlakozom
Bódy prof. ar bizáletébe, mely
előrejebe minóníténel elfogadom.

- Gádeczy Kády

A Z É R T É K F O G A L M Á -
N A K J E L L E G Z E T E S
V O N Á S A I .

Közgazdaságtani értekezés.

I r t a :

Grekner Gyula

- Debrecen, 1.938. -

Az érték fogalmáról.

Hasznosság.

Az érték fogalmának a meghatározásában nem egységes az íróknak felfogása. Az érték ugyanis egy meg nem fogható, elméleti, elképzelt valami, ami azonban van és hogy létezik, azt a gazdasági élet jelenségeiből tudjuk megállapítani. És az érték fogalma maga sem egységes: ahány szemszögből nézzük az érték fogalmát, annyiféleképpen határozhatjuk meg az értéket; így van használati, csere, stb. érték és mindezeket tökéletesen magába foglaló egységes és általánosan elfogadott érték meghatározás nincsen. Így pl. Roscher azt írja "A nemzetgazdaság alaptanai" című művében az értékről: "Valamely javnak a gazdasági értéke abban a fontosságban áll, amellyel a gazdálkodó ember céltudatos i-

télete szerint bir." Kovács Gábor szerint: "Az érték két, vagy több dolog között a hasznosság fokát jelzi." Földes szerint: "Az érték a javoknak az élvezet és áldozat mérlegeléséből eredő és mennyiségileg meghatározható gazdasági jelentősége." Még legjobban magába foglalja az érték fogalmának meghatározását a Heller Közgazdasági Lexikonába található rész: "Érték alatt a közgazdaságtanban azt a jelentőséget értjük, melyet a javoknak szükségletkielégítés szempontjából tulajdonítunk."

Már ezekből a meghatározásokból is láthatjuk, hogy az érték fogalma a közgazdaságtanban bizonyos komponenseknek, mégpedig igen bonyolult komponenseknek az eredője.

Az emberek társadalomban, szervezeten élnek egymás mellett. Minden ember tudja azt, hogy vannak szükségletei, amelyek kielégítése nélkül elpusztulna. Tudja azt is, hogy ezeket a javakat csak bizonyos áldozatok árán szeresheti meg, és hogy másoknak is éppen ilyen szük-

sége van egyes javakra, mint neki. De vannak olyan szükségletei is, amelyeknek a kielégítése nem elsőrendű fontosságu, de amelyek kielégítése után éppen úgy vágyik, tegyük fel egy kulturember, mint sok más szükségletnek a kielégítése után.

A javakat az ember vagy maga állítja elő munkával, vagy másoktól szerzi meg csere, vétel útján, s így jut a szükségletének kielégítéséhez megkivánt javakhoz. Kérdés lehet mostmár az, hogy ezen munkával, vagy áldozattal lehet-e mérni az értéket, lehet-e ezt egyáltalán valamilyen konkrétumhoz kötni és ha igen, mi legyen az?

Mielőtt erre a kérdésre válaszolnék, tisztázni akarom véglegesen az érték fogalmát. Ha ezt a fogalmat le akarjuk vezetni, először is a hasznosság fogalmával kell tisztában lennünk.

Mint már említettem, az emberek szükségleteinek kielégítésére javak szolgálnak. Minden jószág ebből a szempontból esik vizsgálat

alá. Azok a javak, amelyek valamilyen kevésbé fontos szükséglet kielégítésére szolgálnak, kevesebb jelentőséggel bírnak az ember előtt, mint azok a javak, amelyek fontosabb, elsőbrendű szükségletet elégítenek ki. Az ember tehát a javak felett bizonyos mérlegelést végez, szubjektív ítéletet alkot meg. Ez az ítélet pedig nem vonatkozik másra, mint annak a megállapítására, hogy a javak szükségletkielégítésre alkalmasak. A javaknak ezt a tulajdonságát, hogy szükségletkielégítésre alkalmasak, nevezük hasznosságnak. A jószág fogalma is megköveteli, hogy az a tárgy, dolog, amelyet jószágnak nevezünk hasznossággal is bírjon. Az olyan tárgyakat, amelyeknek hasznosságuk nincs, nem is tekintjük a javak körébe tartozónak, mert az ember számára jelentőséggel nem bírnak, s így a gazdasági életre semmiféle befolyással nincsenek. A közgazdaságtan is, mint tudomány semmi egyébbel nem foglalkozik, mint ezen gazdasági értelemben vett javakra vonatkozó és

velük kapcsolatba álló jelenségeknek a tárgyalásával és ezen javakra vonatkozó jelenségek jogi szabályozásával, valamint ezen jogi szabályozásoknak bizonyos világnézeti, jogi, erkölcsi rendszerbe való foglalásával, illetőleg ezzel párhuzamosan a jelenségeknek az említett irányelvek szerinti rendszerben való létrehozásával.

Jószág tehát csak az, amelynek hasznossága van. A hasznosság pedig egy eszmei dolog, amely az ember és a tárgyak tulajdonságai közötti viszonyt fejezi ki. Tehát subjektív ítéletet jelent, amely alapszik egyrészt a jószág tulajdonságainak, s így szükségletkielégítésre való alkalmosságának a megítélésén, másrészt a mi szükségletérzékünkön. Adott esetben, tehát attól függően is, hogy milyen szükségletünk nyomult előtérbe, a javaknak egészen különböző hasznosságot tulajdonítunk. Ha pl. kulturális, szellemi szükségleteink kielégítésére szolgáló javak elegendő mennyiségben állanak rendelkezésre,

kezésünkre, gondolhatunk más, kevésbé fontos, pl. szórakozási szükségleteink kielégítésére, melyre vonatkozó javak hasznossága emelkedik előtünk. Mondhatjuk tehát azt is, hogy ezen hasznosság ítélete függ attól is, hogy az egyes szükségleteink milyen mértékben vannak kielégítve. Általában a javakat azon szükségletek fontossága szerint, amelynek kielégítésére alkalmasak, osztályozni szoktuk. Így megkülönböztetünk életszükségleti /létszükségleti/ javakat, mint első csoportot. Az ezen javak szükségletkielégítésre való képességének megítélése aránylag a javak bizonyos mennyiségét véve alapul, időről-időre állandó marad. Hiába változó tehát az a subjektív ítélet, amely a hasznosságra vonatkozik, ezeknél a javaknál a szükségletek állandósága állandósítja a javak hasznosságát is. De vannak javak, amelyekre vonatkozóan az ítélet egyénenként változik annak a törvénynek megfelelően, hogy a hiányérzet a szükséglet kielégítése előtt a legnagyobb

és utána a legkisebb. De nem csupán a kielégítettség, hanem az egyének az állapota is mértékadó ezen ítélet megalkotásánál, a javak ^{illető} ugyanis az egyén gazdasági helyzete, vagyonosság, társadalmi állása, stb. szerint más és más hasznosságot mutatnak még élete folyamán is. Mennyire különböző tehát két embernek az ítélete a hasznosságra vonatkozólag, ha annyi mellékes körülmény befolyásolja azt.

Azonban tévedés volna azt hinni, hogy a javak hasznosságának megállapítása csupán subjektív ítélet eredménye, amely semmi objektív nem tartalmaz és magától a jószágtól független. Ha ez így volna, az előbb említett és pontosan meg nem határozható subjektív ítéletek és az azt befolyásoló bizonytalan körülmények nagyon ingadozóvá és elmosódóvá tennék a hasznosság megállapítását. Kell lenni tehát valami pontosabb támasznak és ez meg is van magokban a javakban. Ezeket az elemeket a hasznosság objektív alkotóelemeinek mondjuk. A

javaknak a szükségletkielégítésre való alkalmassága ugyanis nem csupán az egyén subjektív ítéletétől függ, amellyel a jószágot szükségletének kielégítésére alkalmasnak itél, hanem attól is, hogy a kérdéses jószág /tárgy/ rendelkezik e azokkal a képességekkel, amelyek a szükségletkielégítésre alkalmassá teszik. Ebből következik, hogy egyes szükségletek csak a nekik megfelelő javakkal elégíthetők ki. Pl. a ruházkodás szükségletét egy doboz cipókrémmel nem lehet kielégíteni, stb. Ez egészen durva példa, de a valóságban csakugyan így van, hogy minden szükséglethez kapcsolódik egy /vagy néhány, de mindig meghatározott számú és bizonyos tulajdonságokkal rendelkező/ jószág, amely annak kielégítésére alkalmas.

Ezenkívül a jószágok csak bizonyos mennyiségben jönnek tekintetbe a szükségletek kielégítésére. Az ember szükségletei nem végtelenek. Egy bizonyos mennyiség belőlük elegendő pl. a táplálkozási szükséglet kielégítésére. De nem

esupán ezek az objektív, a javakban rejlő tulajdonságok határozzák meg a hasznosság mértékét, hanem az emberek fizikai és lelki tulajdonságai is meghatározzák azt és ezen fizikai és lelki tulajdonságok eredménye az a subjektív ítélet, amely a javak objektív tulajdonságával együtt, összhangban, de egyéneenként és minden időben másként határozza meg a hasznosságot. A hasznosság tehát nem constans, állandó, hanem változó, variábilis, és az említett két tényező függvénye.

Az érték meghatározása.

Mint már előbb is említettem, az érték fogalmát a hasznosság fogalmából vezetjük le. A hasznossági ítélet ugyanis általános, elvont természetű, amellyel egymáshoz viszonyítottságokat nem tudunk felállítani. A gazdasági élet alapja pedig a forgalom, amely a javak kicserélődését jelenti a legszűkebb értelmezés

szerint. Cserélődés, felváltás pedig el sem képzelhető másként, senki sem lenne hajlandó a birtokában levő valamilyen jószágtól megválni, mely szükségletének kielégítésére alkalmas, ha nem kapna, vagy kaphatna helyette olyan jószágot, amely fontosabb szükségletét elégíti ki, vagy olyan szükségletet, amelyet még nem elégített ki, akkor, amikor már kielégítetlen elsőbrendű szükséglete nincs. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az ember addig más szükségletét nem elégíti ki, míg előbbálló szükséglete teljesen ki nem elégült. Ebből a szempontból nézetem szerint a hiányérzetek erőssége dönt. Vegyük alapul azt az esetet, mikor még minden szükséglet kielégítetlen, tehát a hiányérzetek a maximálisak. Vegyük azt az esetet, hogy az éhségérzet 1, a ruházódási hiányérzet $3/4$. Ha már most az éhségérzetet $1/4$ -del kielégítem, a két hiányérzet egyenlő értékű lesz. Ha már most az éhségérzetemet tovább csökkentem, a ruházat hiányérzete elébe

kerül az éhségérzetnek, s elvileg most már a ruházkodás érzetét kellene kielégíteni. S ez így menne egészen addig, míg az összes hiányérzetek egyenlő erősségűre csökkennének, illetőleg az elsőrendű szükségletet okozó hiányérzet egyenlővé nem válna az utolsó helyen lévő hiányérzettel. Azonban, bár ez a törvény általánosságban kétségtelenül felfedezhető, mégis azt mondhatjuk, hogy emellett közreműködnek különösen a létszükségleteknél azoknak szükségszerűségei, s így azok csak abban az esetben engednek maguk elé más, hátrább álló szükségletet, ha a létfeltételeknek megfelelően kellő mértékben már kielégült. És itt kapcsolódnak be azok az egyéni ítéletek, amelyek a hasznosságot meghatározzák, mert az egyik embernek több jószág kell szükségletei kielégítésére, az egyik gazdagabb és így egyszerre több szükségletét elégítheti ki a kellő mértékig, mint a másik.

Ezekből a jelenségekből következik, hogy nem viseltetünk közömbösen aziránt, hogy egy

jószág hasznossággal bír-e, vagy ennek a hasznosságnak különböző mértékével, fokával rendelkezik. "A javaknak ezt a mérhető gazdasági jelentőségét értéknek nevezzük."

A mérhető jelentőség pedig feltételez mindig egy mértékegységet, egy alapot, amihez a többi javakat viszonyíthatjuk. És itt van az értéktannak egyik jellegzetessége: általános és stabil mértéket nem is lehet találni, egyetlen alap ezen mértékelésre, ami van a szubjektív hiányérzet, újra csak egy egyéni ítélet, annak a megállapítása, hogy a jószág szükségleteink kielégítésére milyen mértékben alkalmas, ezt lemérni nem lehet, habár viszonyításra alapot ad. A másik tényező a gazdasági életben gyökerező rengeteg motívum, amelyek az értékre befolyással bírnak. Ki kell itt emelni még azt, hogy a hasznosság és az érték élesen elkülönítendő egymástól. Míg az egyik teljesen elvont és csupán általános, addig a másik ezt az általános, elvont ítéletet realizálni tö-

rekszik.

Nem értékelhetünk egyformán minden jószágot. Az egyik ugyyszólván munka nélkül áll az ember rendelkezésére, megszerzése semmi fáradtságba nem kerül, ezeknek, mint pl. a levegőnek gazdasági mérlegelése nem szükséges, míg a másik jószágot csak igen nagy áldozatok árán és fáradsággal szerezhethetjük meg. Ennek az alapján különböztetjük meg a szabad javakat és a gazdasági javakat. Értékelés, viszonyító és gazdasági jelentőséggel bíró értékelés csupán a gazdasági javakra vonatkozik, amelyek a forgalom tárgyai lehetnek. Ha értékelünk egy jószágot, annak a megszerzésére törekszünk is, így áll elő a gazdasági élet egyik alapfogalmából, az értékből, illetőleg az értékek különbözőségéből a forgalom, ami a gazdasági élet vérkeringése, nélküle megszűnik minden számottevő jelenség. A szükségleteket másképpen nem is lehetne kielégíteni, minden ember ugyanis ma különösen, mikor elég sokan inproductiv mun-

kával foglalkoznak, nem teremtheti elő a szükségleténel kielégítésére szolgáló összes javakat, hanem az ő munkáját értékelik, valami általánosan elfogadott mértékegységgel, cserejószággal kifejezik, amiért viszont bármit megszerezhet, s így szükségleteit, ha közvetve is, de mégis kielégítheti. Ez a pénz, azonban a pénz nem érték, csupán egy viszonylagos érték-mérő, amely maga is ingadozásnak van kitéve. Általában itt nem lehet konkrétumokkal dolgozni, materialis alapra fektetni az értéket és úgy magyarázni, ezt csak megérteni lehet, de megfogni nem.

Már régen foglalkoznak a közgazdaságtan irói az értékelés problémájával, azonban először rendszeresen Smith Ádám foglalkozott vele. Ő óta ugyyszólván minden jelentősebb közgazdaságtani író foglalkozott az értékkel és az értékeléssel, de tökéletesen mindenki által elfogadott tételeket nem tudtak alkotni.

Oka pedig ennek az, hogy mint már említett-

tem, a hasznosság és az érték is egészen más
szinben tűnik fel, ha más oldalról, pl. objek-
tiv és subjektív szempontból nézem. Az egyik
író ezt a jellegzetességet, a másik amazt lát-
ja dominánsnak. De Smith nyomán csaknem min-
den írónál találkozunk a használati és csere
értéknek fogalmával.

Használati érték alatt értjük a javaknak
azt a jelentőségét, amelyet a gazdálkodó alany-
ra nézve akkor képvisel, mikor szükségletének
kielégítésére használja fel. Ez tehát bizonyos
stádiumhoz köti az értéket. Míg a javak bir-
tokomban nincsenek, vagy ha abban vannak is,
de még felhasználni nem akarom őket, rámnézve
semmiféle jelentőséggel nem bírnak, szigoruan
véve a szükségletek kielégítését. Lehetnek
tartalék, készlet, vagyon és sok más elnevezés
alatt, de míg rendeltetésük felszínre nem ke-
rül, addig hasznosságuk, használati értékük is
rejtve marad. Tudjuk róluk, hogy erre és erre
alkalmasak, törekszünk is a megszerzésükre, de

a bennük rejlő tulajdonságok csak a realizálódással eredményezik a használati értéket. Tehát itt egy bizonyos állapothoz, mégpedig közvetlenül a szükséglet kielégítése előtti állapothoz van kötve az érték fogalma.

A másik igen fontos értékmegkülönböztetés: a csereérték. Jelenti a gazdasági javaknak azt a jelentőségét, amelyet a gazdálkodó alanyra nézve akkor képvisel, mikor általa más javakat szerezhethet meg. A csereérték már egészen más állapotban jelöli meg a javak értékét. Ez a meghatározás már sokkal általánosabb. Ugyanis minden jószág, tekintet nélkül arra, hogy a szükségletkielégítés szempontjából milyen jelentősége van, meghatározott értéket képvisel a csere szempontjából. Mert míg a hasznosság elvont, addig az érték mérhető. Ez a mérhetőség alapja a cserének és alapja az ár kialakulásának, a piacnak, az áralakulás különböző tényezőinek, a termelésnek, fogyasztónak és a közgazdaságtan még számtalan sok jelenségének.

A csereérték és a használati érték egymástól nem választható el. Csupán használati értékkel bíró javaknak van csereértékük, az egyik tehát feltételezi a másikat, mégpedig prius, okozat a használati érték, posterius, következmény a csereérték. A csereértéknek nagy előnye, hogy általános, de csupán egyetlen szempontból nézi a javakat: általuk más jószág megszerezhető-e, vagy sem, s így csak akkor léphet előtérbe, mikor az elcserélendő jószágot többre értékelem saját szempontomból és viszont, tehát mindig egy cserepár szükséges a konkretizálásához és egy eltérő ítéletpár.

Mivel az értékelés a jelen esetben is egy subjektív ítélet lesz, állandóságról itt sem lehet beszélni. Nem is annyira a materializálásán van az ilyen lelki jelenségeknek a hangsúly, mint amilyen egy értékítélet is, hanem a lelki jelenségeknek mindig a természetét, okait és jellegzetességeit vizsgáljuk. Nem helyes tehát az érték számszerinti meghatározására va-

ló törekvés, ami nem is lehetséges, mert egy bunda egy eszkimóra nézve egészen más jelentőséggel, használati és csereértékkel bír, mint egy Szahara-lakóra. Tökéletesen elég ha az érték okait, természetét és jellegzetességét meghatározzuk. Smith óta erre törekednek a közgazdasági írók és ezt az értékelést igyekeznek több oldalról megvilágítani, módszereket találnak az érték kifejezésére, ezek közül a legfontosabbakkal itt foglalkozok.

Két óriási csoportba lehet osztani az értékeléssel foglalkozó közgazdaságtani írókat: subjektív és objektív módszer alapján állók. Ennek megfelelően van határhaszoniskola és van angol klasszikus közgazdaságtani iskola.

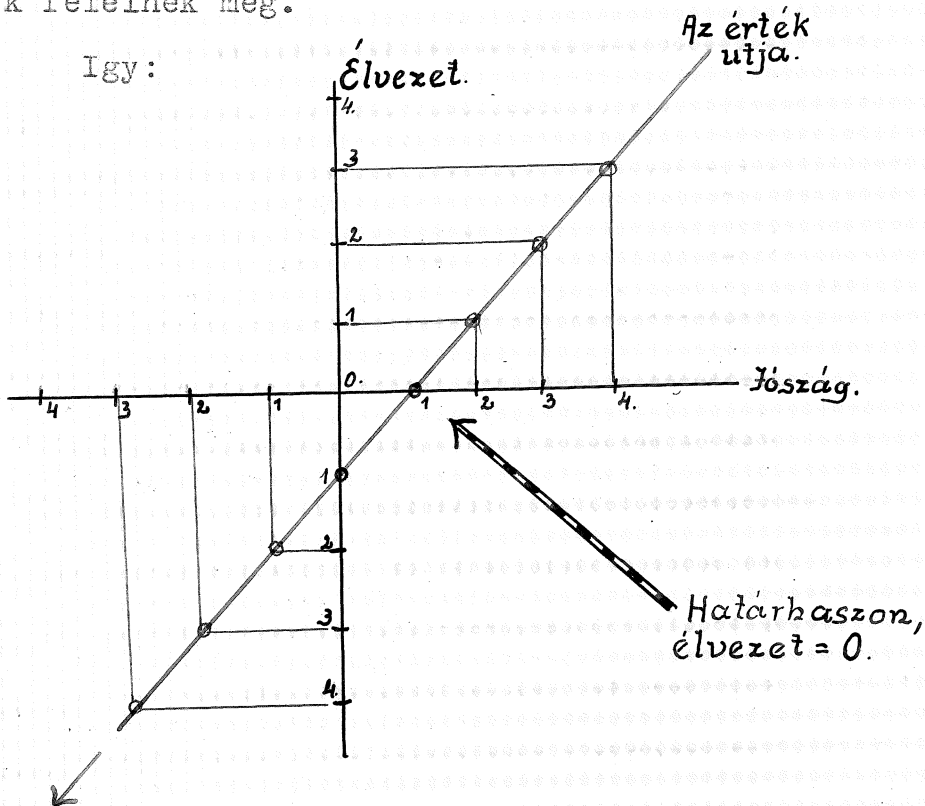
Már a határhaszoniskola tagjai is elismerik, hogy kétféle érték van, subjektív és objektív. Objektív értéknek nevezték ők a javaknak a külső eredmény szempontjából figyelembe vett jelentőségét, míg subjektív értéknek nevezték az egyén szükségletkielégítése szempont-

jából való jelentőségét. Azonban a subjektív elem szerintük is átcsap az objektív értékhez is. A javak magában, mindenki számára meglévő tulajdonsága még nem érték. Kell ez is, de magában nem érték. Értékké emeli az ember, amikor élvezet előidézésére és így szükségletkielégítésre felhasználja. Az értéknek tehát bár vannak a tárgyban fekvő elemei, lényeges részei az egyén utján alkottatnak.

A határhaszoniskola eredetét már a szükségletkielégítési törvényben megtaláljuk. Főleg arra a törvényre alapítottak, hogy a kielégülés előrehaladásával, a hiányérzet csökken, eltűnik, majd az undor váltja fel. Erre alapítva mondja a határhaszoniskola, hogy az értékelésnél az élvezetből kell mindig kiindulni. Ha abból indulunk ki, hogy az értékelés alapja a kielégülés okozta élvezet, akkor látni fogjuk azt is, hogy hiányérzetünk, s így szükségletérzetünk nem egységes, nem zárt, hanem részeire bontható "érzetelemekből" áll. Az e-

lőbb fekvő érzetelemek erősebbek és van egy érzetelem, ahol az élvezet nulla, attól balra haladva már negatív élvezetet, undort kapunk. Ugyanigy a jószág is ezen kis érzetelemek kiegészítésére alkalmas jószág-elemekből áll. Ez a koordinata rendszer, mikor az egyik tengelyen az érzetelemek, a másik tengelyen kis jószág-elemek felelnek meg.

Igy:

Minél előbb szükségletelemet elégit ki a jószágelem, annál magasabb az értéke. Van egy pontja, ahol már nem biztos, hogy szükségletet elégit-e még ki az utolsó jószágelem, mert már szükségletünket kielégítettük, tehát ahol az érték utja a jószág tengelyét metszi /élvezet= $=0/$, azt a jószágértéket nevezzük határhaszonnak, vagy határnövedéknek. Még ez a jószág elem szerepel a forgalomban mint olyan, amelynek a megszerzésére vágyom, amelynek a megszerzése még érdekem. Ezen túl a kielégítés undort okoz. Most már az egész jószágnak az értéke függ ennek az utolsó jószágelemnek az értékétől. Amennyit én ennek tulajdonitok, minden előbbre fekvő jószágelemnek az értéke ugyanaz, hiszen egymástól sem minőségileg, sem mennyiségileg nem különböznek, feltéve, hogy ezen határon levő jószágelemen kívül még állhatna rendelkezésemre több is.

Böhm-Bawerk osztrák határérték iskolája is világosan megmondja, hogy a javak értéke a-

zon utolsó jószágrésznek az értékével egyenlő, amelyet még valamilyen szükséglet kielégítésére felhasználhatok. Hiába elsőrendű fontosságú tehát a víz, hiába tartozik a létszükségleti cikkek közé, olyan mennyiségben van, hogy surolásra is használom, amiért értéke nem az ivás élvezetéhez és jelentőségéhez, hanem a surolás nem éppen élvezetéhez és jelentőségéhez igazodik. Látjuk, hogy itt már az is kétes, hogy maga a felhasználás élvezetet okoz-e /surolás/ csupán az általa előidézett helyzet /tisztaság/ ad kielégülést.

Kétségtelen, hogy ez alanyi, subjektív értékelmélet. Subjektív azért, mert a javak értékelésének forrását, eredetét az emberben, az ember lelkében /élvezet/ a szükségletkielégítéssel kapcsolatban kereste. Kimutatja azt, hogy minél nagyobb tömeg, készlet áll rendelkezésünkre valamilyen jószágból, annál kevesebb jelentőséget tulajdonítunk neki. Az értékelés

lényegét ez az iskola kutatta fel és az érték fogalmának mai meghatározása a közgazdaságtanban jórészt nekik köszönhető. Nem kisebbitük ezzel semmiben sem az angol klasszikus iskola jelentőségét sem.

A határhaszoniskola a gazdasági élet 3 nagy fázisa szerint háromféle értéket különböztet meg: a termelésnek a hozadéki, a forgalomnak a csere, és a fogvasztásnak a használati érték felel meg. Az utóbbi kettőt már láttuk, mit jelent, nézzük meg, mi az a hozadéki érték?

Hozadéknak nevezzük a termelés eredményét. Hozadéki értéknek nevezzük a javaknak a termelés szempontjából való értékét. Végeredményben azonban minden érték, így a hozadéki is a hasznosságra vezethető vissza. Ha gazdasági javakat nézzük, azt fogjuk látni, hogy azokat úgy is lehet értékelni, ha a termeléssel előállított javak hasznosságát mérlegeljük. Rá vagyunk erre utalva, hiszen a gazdasági javak

nem állanak korlátlan mennyiségben rendelkezésünkre. Azonkívül vannak olyan javak is, amelyekkel szükségleteinket közvetlenül nem tudjuk kielégíteni, ezek a termelésnél közreműködő javak, eszközök /eke, ásó, gépek, stb./ de jelentősek mégis abból a szempontból, hogy általuk szükségleteink kielégítésére alkalmas javakat hozunk létre.

Több érdekes jelenséggel találkozunk itt, így a termelési kapacitással és a beszámítási elmélettel. /Zurechnungstheorie./ Az első jelenti azt a jószágmennyiséget, amelyet a termelési javak egy egységéből előállíthatunk. Ez tehát nem más, mint a termelési képességeknek összehasonlítása azon az alapon, hogy egyik jószág a termelésre inkább alkalmas, mint a másik. Ezt a képességet mérve bizonyos egységgel kapjuk meg a termelési kapacitást.

Azonban egy termelési jószág nem csupán egyetlen termelési ágban hozhat létre javakat és érhet el eredményeket. Ha a különböző ter-

melési ágakban ugyanazon jószág által elért eredményeket vesszük figyelembe, megkapjuk a gazdasági beszámítás jelenségét, amellyel már a határhaszon, határérték iskola is foglalkozott. Alapul vesszük itt azt a termelési képességet, amellyel a jószág azon javak előállításánál rendelkezik, amely természetének legjobban megfelel. Ha ehhez viszonyítjuk a többi termelési ágban elérhető eredményeket ugyanazon jószágra vonatkozólag, megkapjuk a gazdasági beszámítást. Most már van egy fix alapunk arra vonatkozólag, hogy a különböző gazdasági javaknak a termelés ugyanazon ágában elérhető eredményeit mérjük, s így meg tudjuk határozni a viszonylagos termelőképeséget, mint az értéknek egyik jelenségét..

A határhaszoniskola a javakat elsősorban az élvezet szempontjából veszi értékelés alapjául. Ezzel szemben lehet egy másik felfogás is, amely nem az élvezetből, hanem az áldozatból indul ki a javak termelésénél. Két-

ségtelen, hogy minden jószág előállítására áldozatokba, munkába kerül, ezek a termelési költségek. Mármost amelyik jószág előállítása több munkába kerül, több áldozattal jár, különbözik attól, amelyik kevesebb munkával is előállitható. Az előbbi javára kétségtelenül több értéket kell megállapítani.

Ha egy jószág előállításából indulunk ki, akkor azt fogjuk látni, hogy ugyanazon jószág kevesebb, vagy több mennyiségének az előállítása is több, vagy kevesebb áldozatot követel. A több jószág pedig, több szükséglet kielégítésére alkalmas, s így több /nagyobb/ élvezetet okoz. Ha tehát ennek alapján elfogadjuk azt, hogy egy jószág által okozott élvezetnek a nagysága egyenes arányban áll a beléje fektetett munkával, megkapjuk az áldozat alapján álló értékelést. Ide jutottak el az angol klasszikus közgazdaságtani iskola hívei /Smith, Ricardo, Mill. stb./. Ők egyenesen kimondják, hogy a javak értékét a terme-

lési költségek szabályozzák és határozzák meg. Azonban már itt rá kell mutatni arra, hogy ez csak nagyjából határozhatja meg a javak értékét. Hiszen a termelési költségek üzemenként, termelési javakként változnak. Az előbb mondtuk azt is, hogy egy jószág több más jószág termelésére alkalmas. Ha ugyanazt a javat tehát két egészen más anyagból állítjuk elő /természetesen ha lehetséges/, más más értéket kapunk, mert az egyik esetben a termelési költségek nagyok, a másokban pedig alacsonyak. Ennek az elméletnek az alapján a Csilében termelt salétrom, amelynek előállítása semmiben sem kerül, csupán a felszínre hozatala, értéktelenebb, mint a németek által a világháború alatt a levegőből mesterségesen, igen sok fáradsággal és komplikált kémiai eljárással előállított salétromnak az értéke. Pedig ez is, az is salétrom. Tehát ennek az alapján az értékelésre vonatkozóan az általánosan elfogadott alapról le kell mondanunk.

Ezt az értékelést veszi alapul Ricardó, mikor meghatározza "természetes ár"-át, amely egyenlő a javak előállításához szükséges munkának az értékével. Marx még ezen is túlmegy és nem csupán a munkából keletkezőnek tekinti az értékkülönbségeket, hanem kiindulva abból, hogy a termelésnél felhasznált munkából sem vész el semmi kihasználatlanul, a javak értéke egyenesen a beléjük fektetett munkával határozható meg és csakis abból keletkezhet.

Látjuk, hogy a két iskola egészen ellentétes pólusról indul el, mikor értékelését levezeti, az élvezetből és az áldozatból. A kettő két véglet, amely azonban a lélektan örök törvénye szerint együtt jár, és egymástól el nem választható. Lélektani törvény az is, hogy az ember hajlandó inkább nagyobb áldozatot hozni, csak hogy nagyobb élvezethez és tökéletesebb kielégítéshez jusson. Végeredményben mind a két iskola egyet akar meghatározni, azt ugyanis, hogy a javaknak a szükségletkie-

légitésre való alkalmasságát mivel mérhetjük meg számszerűen, mint mértékkel. Az egyik veszi a szükségletkielégítésnél magánál fellépő jelenségeket és ebből igyekszik következtetni, a másik pedig az ezt megelőző fázisból, a javak létrehozásából. Kétségtelen, hogy nehezebb az előbbi. Az élvezet fokának, mint lelki jelenségnek a a lemérésére nem sok alap van, viszont a munkát le tudjuk mérni idővel, az előállított javak mennyiségével, stb. és ezek a következtetésre, biztosabb alapot adnak, mert maradandóbbak és konkrétebbek, mint az egy pillanatig tartó lelki jelenségek. A kielégülés foka ugyanis csak a kielégülés pillanatában lenne tökéletesen lemérhető, mert amint távolodunk a kielégítés pillanatától, úgy csökken a kielégülés érzete, és úgy nő bele párhuzamosan a hiányérzet.

Azonban annak ellenére, hogy a két értékelés a két végletből indul ki a bizonyításnál mégsem áll olyan szöges ellentétben egymással,

mint azt a mult század folyamán is gondolták, mikor a közgazdaságtan irói nemcsak az elindulást helyezték élesen szembe, mint valami pozitívumot és negatívumot, hanem azt az eredményt is, amire ezek eljutottak. Ez pedig nem helyes. Mert mit mutat ki az egyik és mit mutat ki a másik?

A határhaszoniskola kimutatja, hogy minél nagyobb mennyiség áll ugyanazon jószágból rendelkezésünkre, értéke annál kisebb, mert az utolsó, még felhasználható jószágmennyiség által okozott élvezet annál kisebb lesz, ez az utolsó, még felhasználható jószágelem pedig az egésznek az értékét meghatározza.

Az angol klasszikus közgazdasági iskola tanítása szerint pedig azt mondja: annak a jószágnak az értéke alacsonyabb, amelyik kevesebb termelési költséggel előállitható. Ebben benne van az is, hogy tehát az, amelyikből mennyiségileg több áll rendelkezésünkre. Az eredmény tehát ugyanaz, amire eljutottak. Nincs

meg tehát az az ellentét köztük, amit sokáig állítottak. Fontosabb a két elmélet közül a határhaszonelmélet, mert az érték lényegét az állapítja meg először, de igaza van az angol klasszikus iskolának is, mikor az értéket a termelési költségekhez viszonyítja. Más utakon haladnak, de ugyanazt érik el.

Mint minden esetben, ha ellentétekkel találkozunk valahol, itt is fellépett egy közvetítő irányzat, amely az objektív és subjektív értékelést összhangba igyekszik hozni egymással, mondván azt, hogy az értékelésben az objektív és subjektív elméletek felfogását összhangba kell hozni egymással és a kellő mértékben egymást ha kiegészítik, megkapjuk az érték igazi fogalmát. /Dietzel/. Ez a közvetítő iskola, ami azonban semmi újat nem mond és az előbbi kettő jelentősége mellett teljesen eltörlődik.

Végül az elméletek sorában megemlékszem arról az újabb irányzatról, amely az értéket

gazdasági dimenzióknak tekinti, vagy amelyik más fogalmat akar alkotni az érték helyébe. Ezek tagadják az érték létezését, aki azonban a közgazdaságtan jelenségeit végigtanulmányozza, látni fogja, hogy a legtöbb jelenség az értékelésen alapul, értékkülönbségeken, értékek létrehozásán és különböző értékű javak cserélődésén. Mégsem lehet azt mondani, hogy az értékek, bár átfogó jelensége a közgazdaságtannak, egyedüli jelensége is, hogy a közgazdaságtan csak értéktan, hanem csupán azt, hogy az érték fogalma és az értékelés a közgazdaságtanban nélkülözhetetlen.

Utoljára néhány szóval tárgyalom a legismertebb értékfajt a csereértéket. Az egyik gazdaságban a javakból fö~~l~~ösleg van, a másikban pedig hiányok. Ha ezeket a javakat /szolgáltatásokat/ egymásnak kölcsönösen átengedik, csere jön létre. A csereérték tehát a javaknak a csere szempontjából tulajdonított jelentősége. A fogalom szempontjából közvetlenül ez a

legjelentősebb és feltételezi a jószág használati értékét. Két irányban emeli a javak jelentőségét, egyrészt a csere útján beszerezhetjük az elhasznált, elvesztett, de szükségletkielégítésünk szempontjából nélkülözhetetlen javakat, másrészt a feleslegeinket az előbbi javak beszerzésére felhasználhatjuk. A gazdasági kiegyenlítődést és a szükségletek egyforma ellátását csak a csere teszi lehetővé. A csereérték függ a készletek mennyiségétől, a cserélési hajlandóságtól, másoknak a cserélendő jószágra vonatkozó szükségletének mértékétől, stb. A csereérték szorosan összekapcsolódik a használati és hozadéki értékkel. Lényege körülbelül ennyi, de olyan nagy jelentőségű és annyi apró tulajdonsága van, hogy annak minden oldalát külön dolgozatban lehetne csak kifejteni. Az érték szempontjából elég ennyi, hiszen már a tárgyalás során ugyanis többször érintettem és foglalkoztam vele, itt csak össze akartam foglalni a főbb tulajdonságait, amelyek az érték

meghatározása tárgyában tekintetbe jöhetnek.

Igyekeztem csupán az értékkel foglalkozni és azt nagy vonásokban meghatározni és kerülni a részletjelenségeket, hanem azokból kihámozva az értéket, mint önálló fogalmat és jelenséget tárgyalni. Nem említettem a sok apró és eltérő iskolát és felfogást sem, mert az célomtól tulságosan messze vezetett volna.

FORRÁSMUNKÁK :
=====

Bozóky Ferenc : Közgazdaságtan. 1934.

Heller Farkas : Közgazdaságtan. II. kiadás.
I. kötet. Budapest, 1921. Német
József kiadása.

Heller Farkas : Közgazdaságtani lexikon. Buda-
pest, 1937. Grill Károly kiadása.

Dr. Illyefalvy Vitéz Géza : Társadalmi gazda-
ságtan. Debrecen, 1923. Gárdos
József kiadása.

Navratil Ákos előadásai: Közgazdaságtani és
pénzügytani jegyzetek. Budapest,
1906. Politzer kiadása.

Balás Károly : Politikai gazdaságtan. Budapest,
1922. Eggenberger kiadás.

Dr. Kovács Gábor : A közgazdaságtan elemei.
II. kiadás. Csáthy Ferenc kiadá-
sa. Debrecen, 1919.

Dr. Gaal Jenő : A nemzetgazdaságtan rendszere.
I. kötet. Budapest, 1899. Athenae-
um kiadása.

Dr. Földes Béla : A társadalmi gazdaságtan e-
lemei. IV. kiadás. I. kötet.
Budapest, 1905. Athenaeum
kiadása.

Roscher Vilmos : A nemzetgazdaság alaptanai.
II. kiadás. Budapest, 1912.
Lampel R. kiadás.

- - - - 0 - - - -

13462/1937